

Де зараз знаходяться мощі князя Костянтина Костянтиновича Острозького?

Вже більше ста років науковців, які займаються дослідженням Острогіани, цікавить питання – де ж все таки зараз знаходяться мощі одного з найвідоміших князів Острозьких Василя-Костянтина. Проаналізувавши всі відомі мені письмові джерела, я прийшов до висновку, що мощі з високою вірогідністю можуть знаходитися в церкві с. Хорів Острозького району Рівненської області. Спочатку дослідження розпочав із історії цієї церкви.

Коронним референдарем Станіславом Малаховським в 1781 р. було побудовано греко-католицьку церкву в селі Хорів неподалік м. Острога. В південно-східному кутку храму знаходиться витесаний напис староукраїнською, польською та латинською мовах, на жаль, на даний момент більша половина напису втрачена. Подаю реконструкцію напису сучасною українською мовою: „Володіючому церквою Святійшому Папі Пію Шостому за держави його милості короля Станіслава Августа, в селі Хорів до князівства Острозького належного, дідичної ясновельможного його милості пана Станіслава Малаховського, референдара коронного по Божій старанності того ж справедливого підданих своїх пан, перший камінь цієї церкви положив в день Святих Апостолів Петра і Павла, 24 червня 1781 року.” Як стверджував місцевий священик Іван Дверницький в кінці ХІХ ст., в якого і батько, і дід були також священиками цієї ж парафії, на Хорівській церкві встановлено хрест, який знаходився на Острозькому Богоявленському соборі. В кінці ХVІІІ ст. Богоявленська церква була в повному запустінні, тому Малаховський вирішив забрати деякі речі до новозбудованого храму. Однак цю ідею не підтримали острозькі міщани, тому він таємно, в нічний час, послав своїх гайдуків забрати хрест та надгробну плиту якогось із князів Острозьких, які були поховані в Богоявленському соборі. Надгробок був покладений у вівтарі Хорівської церкви, а на ньому збудовано цегляний престол.

Існує декілька версій щодо того, кому належить ця плита. В „Волынских епархиальных ведомостях” за 1889 р. сказано про можливу приналежність надгробка святому Федору Острозькому, але так як преподобний Федір похований був у Києво-Печерській лаврі, де й зараз знаходяться його мощі, дана версія відпадає. Припускається думка про приналежність дошки князю Василю Острозькому Красному, що спочатку був похований в Богоявленському соборі, а потім його останки були перенесені до Успенського собору Києво-Печерської лаври князем Костянтином Івановичем. Після перенесення останків до Києва не було потреби залишати плиту без праху, тому, на мою думку, і це припущення повинно бути відкинуте.

Ми знаємо, що в Богоявленському соборі, який був родовою усипальницею князів Острозьких, були поховані ще й інші члени родини. Прах Олександра Острозького його дочка Анна-Алоїза перепоховала в Ярославському костелі ще в XVII ст. В Богоявленській церкві були поховані також засновники Острозької Академії князь Василь-Костянтин та, можливо, його племінниця Гальшка. Вірогідно, даний надгробок належить Василю-Костянтину, так як жінку, скоріш за все не хоронили б у вівтарі, тому версію про Гальшку Острозьку, на мою думку, теж потрібно відкинути.

Де саме похований князь Костянтин Острозький, коротко подає Часослов 1612 р.: „Року АХИ (1608) лютого 13 дня (за григоріанським, (новим) календарем – 23 лютого) в суботу Федорову преставився благочестивий князь Костянтин – Василій Острозький... похований в церкві соборній Острозькій 21 березня”.

Згадку про це знаходимо у П. Батюшкова: „Костянтин Костянтинович був похований у фамільному склепі, в Замковій церкві, в Острозі. Але за переказами кажуть, що його онука Анна-Алоїза ... перенесла його останки в єзуїтський костел”. Швидше за все, Батюшков помилився і подав інформацію, до якої ми вже звертались, про перепоховання Анною-Алоїзою тільки праху свого батька кн. Олександра в 1636 р. Ця подія призвела до повстання острозьких міщан і, скоріш за все, прах свого діда Костянтина Костянтиновича, поборника православ'я, вона не посміла переносити до костелу. Біографи Анни-Алоїзи – ярославські єзуїти – теж вказують про перепоховання тільки князя Олександра.

В рукописній книзі, що походить з київської Софійської бібліотеки за номером 362, професором Н. І. Петровим знайдено дві епітафії, написані, (або, швидше, переписані) в 1693 р.

“Нагробокъ ясне освцоному Константину Константиновичу князю Острозкому”.

“Ясне освцоное Константинъ Константиновичъ во св.крещеніи нареченный Василіе Княжа Острозкій.

В житии и по отходъ зъ свта сего ради его святобливости заисте годно есть именовати Мужъ Божій.

Отъ государей – Королей Воевода Київській, маршалокъ земель Волинское, староста Володимерській именованъ.

Во благочестіи же св. кафолическія соборнныя апостольскія церкви яко столпъ непоколебимъ отъ всехъ свѣдѣтельствванъ.

Славного роду російскаго греческаго закону вѣру, в ней же родися, соблюде до конца.

Надежду имѣя въ день заплаты отъ Господа вышняго сподобитися нетленнаго венца.

Ревнуня бо перевнова великому Константину цару. Онъ же всѣхъ обще ходатай бысть крещенія.

*Де зараз знаходяться моці князя
Костянтина Костянтиновича Острозького?*

Сиде и сей Константин божественными писмени славенскими и книгами подвиги и скорбы своими роду російському зычилъ просвъщенія.

В Острозь в Богоспасаемомъ градъ отчизнъ свой преставися, успе о Господь въ церкви великой замковой и положен.

До зготованыхъ обителей вѣрным Божіим отыйде, минующого вѣка сего есть свобожон.

Родися во градъ своемъ Турове лѣта Божія нароженя 1527, преставися лѣта Божія 1608, имѣя житія своего лѣтъ 81”.

Звернемо увагу на дату, коли київські літописці переписали з надгробка епітафію – 1693 р. Тобто в цей час і могила, і плита на ній знаходились на місці. І ще писар ні словом не обмовився про перепоховання князя, значить, Анна-Алоїза не зачепила праху Василя-Костянтина, і могила знаходилася на своєму місці.

Єпископ Никон Реклицький пише: „Тіло князя Костянтина Острозького було поховане в домовій церкві (в Острозі), але уніати вивезли його закордон”. Єпископ Реклицький говорить про перепоховання Василя-Костянтина уніатами, хоча місце поховання не вказує. Оскільки Хорівська церква будувалася як уніатська, ця версія виглядає доволі правдоподібною; можливо, разом з плитою було перенесено і прах князя.

З розповідей священика А. Сендутьського відомо, що під час реставрації Богоявленського собору всі кістки, знайдені під час земляних робіт всередині церкви, були перепоховані в північно-західній частині храму (ззовні в тому кутку церкви зараз стоїть кам'яний хрест). Про це також згадував у своїй пояснювальній записці від 6 квітня 1910 р. Федір Кутневич:

“В последствии отношения от 3 марта сего 1910 года за № 20 имею честь сообщить совету Братства имени князей Острожских, на Судовой горе (ныне Острожская Соборная Богоявленская церковь), при расчистке в 1886 году подполья церкви от мусора и земли на глубину до 3 аршин, найдено было рабочими много человеческих костей, лежащих в земле в многих местах церкви. Следов саркофагов и погребальных склепов при этом не было обнаружено. Только найдено было в одном месте с костями небольшой кусок полусгнившего шелкового шнура и такой же кусок шелковой материи коричневого цвета. ... Зная, что замковая церковь была вместе с тем и усыпальницей князей Острожских, я, из чувства уважения к почившим, распорядился, как член строительной комиссии, собрать священные остатки почивших в одно место храма, чтобы потом сложить в новый деревянный гроб. Когда этот гроб был приготовлен и вырыта могила недалеко от западной стены храма (полагаю, не более 2-х аршин от стены) при соединении ее с северной, была отслужена панихида членом же строительной комиссии покойным о. Леонидом Радковским, в сослужении с дьяконом о. Федотом Юрковским и псаломщиком Подмешальским, в присутствии моем, архитектора Базилевского, подрядчика Полякова и

некоторых прихожан Богоявленской церкви и рабочих, с упоминанием имен князей и княгинь Острожских, нашедших себе место упокоения в здешнем святом храме, и гроб был зарыт. Отступники от православия не могли быть похоронены в замковой церкви князей Острожских по той простой причине, что церковь была запечатана отступницей от православия – Анной-Алоизой, и с тех пор прекращено было в ней богослужение. Никаких данных для уяснения вопроса о том, где почивают останки досточтимого князя Константина Константиновича, представить не могу... Братчик Братства имени князей Острожских Ф. Кутневич."

Найвірогідніше, це місце і є спільна могила князів Острозьких.

На жаль, ми не можемо поки що прочитати напис на плиті з Хорівської церкви. Престол, що змурований на надгробку, не закривав тільки початкові та кінцеві слова в кожному рядку напису, а також половину останнього рядка. Ремонт, що проводився у вівтарі церкви декілька років назад, остаточно заховав напис, як, власне, і саму плиту.

Митрополит Іларіон – в миру професор І. І. Огієнко висловлює таку думку: „Католики спалили тіло великого Богдана Хмельницького, вони ж знищили й тіло великого сина України, кн. Костянтина Острозького... Щоб і сліду не позосталося від тих, хто хотів незалежної України, і для цього боронив Православну Віру, Віру України... Спалили, може, й тому, щоб не допустити до канонізації князя”. Ця версія про спалення не підтверджена ніякими документами і є тільки припущенням професора, а пропозиції щодо канонізації Василя-Костянтина Острозького в подальшому не раз з’являлися в пресі України та за кордоном [реалізовані УПЦ-КП в 2008 р.]

Для подальшого дослідження необхідна допомога церковної влади. Тоді буде можливим відновлення історичної справедливості: поховати князя в рідинній усипальниці – церкві Богоявлення. М. Максимович ще в 1866 р. висловив таку думку: “... в Богоявленському соборі ... справедливо було б влаштувати приділ в ім’я царя Костянтина, ім’я, яке повторювалось в чотирьох останніх поколіннях князів Острозьких”.

Додаток

Документальні матеріали щодо питання поховання князя Василя-Костянтина Острозького

1. С. Вітязевський в монографії „Костянтин Константинович – князь Острозький”, виданій у Львові в 1929 р., подає такий напис з могили кн. Василя-Костянтина, не вказуючи, де, власне, сама могила знаходиться: „Надгробокъ яснеосвецоному Константину Константиновичу князю ОСТРОЖСКОМУ. Яснеосвенцоное КОНСТАНТИНЪ КОНСТАНТИНОВИЧЪ, в святомъ крещеніи нареченный ВАСИЛИЕ КНЯУЖЕ ОСТРОЗСКІЙ. Въ житіе и по отходе зъ света сего ради его святобливости занете годно именовати МУЖЪ БОЖІЙ. Въ благочестіи-же св. КАФОЛИЧЕСКІЯ СОБОРНІЯ АПОСТОЛЬСКІЯ ЦЕРКВИ яко столп непоколебимъ отъ всехъ свидѣтельствванъ СЛАВНАГО РОДУ

*Де зараз знаходяться моці князя
Костянтина Костянтиновича Острозького?*

РОСІЙСЬКАГО греческого закона веру въ ней-же и родися соблюде до конца”.

2. Професор І. І. Малишевський в своїй праці “Западна Русь в боротьбе за веру и народность” пише: “До конца жизни князь Константин Острожский ревновал о защите и благе родной церкви, так что православные называли его “стражем святой Восточной, соборной и апостольской церкви”. Скончался в глубокой старости (около 80 л.); приснопамятный князь погребен в своей замковой Острожской церкви”.

3. В Солотвинському рукописі, опублікованому А. Петрушевичем в “Своде Галицко-Русских летописей”, сказано: “князь Константин Константинович Острожский умер 13 февраля 1608 года, “великий милостник набоженства грецкого. Похоронен он в Острожской Соборной церкви рядом с Александром”.

4. Протоірей А. Ф. Хойнацький, професор богослов'я Историко-Філологічного інституту князя Безбородька, у своїй праці “Православие на западе России в своих ближайших представителях, или Патерик Вольно-Почаевский” пише: “кто поручится в самом деле, что иезуиты, так святотатственно поступив с костями сына Константина Острожского Александра, не сделали бы чего либо ещё более опасного с нетленными мощами преподобного кн. Фёдора Острожского, Макария Овручского и других? Известно, что по настоянию иезуитов недостойная дочь Александра – Анна-Алоиза Ходкевич велела вырыть кости отца своего из под храма Богоявления Господня, где он покоился рядом с отцом своим, и святотатственно передала иезуитам, которые перемыли их и положили под сводами своего коллегиума. За то Анна поплатилась глазом со стороны озлобленного народа, хотя иезуиты горько отомстили острожанам за сие, изгнав из Острога целые десятки православных священников и запечатав самый Богоявленський храм, который с того времени стоит в тяжком запустении и доселе”.

5. Батюшков П.Н. в “Вольни” пише: “Объ Анне-Алоизе рассказывают, что в 1636 году, в первый день Пасхи, ночью с воскресенья на понедельник, она отправилась в замок, открыла гроб своего отца, велела взять кости, помыть и освятить их иезуитам и отвезти в Ярославль к своей матери, а православных выгнала из Богоявленской церкви. Православные крайне были возмущены изуверством своей госпожи и даже угрожали ей смертью”.

Література

1. Батюшков П. Вольнь. – СПб., 1888. – С. 40, додатки.
2. Реклицький Н. Жизнь Митрополита Антония. – Т. 2. – С. 256.
3. Вігязевський С. Костянтин Костянтинович – князь Острозький. – Львів, 1929.
4. Митрополит Іларіон. Князь Костянтин Острозький. – Онт., 1958.
5. Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и приходов Вольнской епархии. – Т. 2.: Уезды Ровенский, Острожский, Дубенский. – Почаев, 1889.
6. Максимович М. Письма о князях Острожских к графине А. Д. Блудовой. – К., 1866.
7. Титов О. Благоверный князь Константин Константинович Острожский. – К., 1908.
8. Тучемский М. Документальные материалы к решению вопроса о месте погребения и нахождения ныне драгоценного праха князя Константина Константиновича Острожского. – Почаев, 1910.